

”TULIN MONIPUOLISESTI KUULLUKSI”

Sininauhasäätiön Koti kaikille- hanke osallistaa haavoittuvassa asemassa olevia yhteiskunnalliseen keskusteluun

Sininauhasäätiö/ Koti kaikille-
hanke/ Leena Rusi 2017

SISÄLLYS

.....	0
JOHDANTO.....	2
2.KEHITTÄMISTYÖN KESKEISET TEEMAT JA KÄSITTEET.....	3
2.1 Huono-osaisuus.....	3
2.2 Osallisuus ja voimaantuminen.....	4
2.3 Yhteisö ja reflektiivinen oppiminen.....	6
2.4 Päihde- ja mielenterveyshoitoiset asumispalvelut.....	7
3. KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAA JA TOTEUTUS.....	8
3.1 Konteksti.....	8
3.2 Kuvaus työn etenemisestä.....	9
4. KEHITTÄMISTYÖN TULOKSET.....	10
4.1 Miten ryhmiin osallistuneet kokivat omat vaikuttamismahdollisuutensa?.....	11
4.2 Saivatko ryhmiin osallistuneet positiivisen vahvistumisen kokemuksia?.....	13
4.3 Miten vuorovaikutteisuus ryhmäläisten mielestä toteutui?.....	15
5. JOHTOPÄÄTÖKSET KEHITTÄMISTYÖN TULOKSISTA.....	17
LÄHTEET.....	22
LIITTEET	
Liite 1. Voimaantumisen teoria (Juha Siitonen 1999).....	24
Liite 2a.Tiedote henkilökunnalle.....	25
Liite 2b.Tiedote asiakkaille.....	26
Liite 3. Asiakkaille suunnattu kysely.....	27

JOHDANTO

Yhteiskunnallisen osallisuuden puute näyttäytyy usein marginaalissa elävien heikompi osaisten kansalaisten kokemusmaailmassa. Yhteenkuuluvuuden ja osallisuuden tunne omassa yhteisössä tai yhteiskunnassa rakentuu yleisesti ottaen harrastusten, työn sekä vaikuttamistoiminnan kautta. Osallisuus on kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristön kehittämiseen sekä päätöksentekoon. Osallisuus ja osallisuuden kokemukset ovat kytköksissä osallistujan henkilökohtaiseen elämysmaailmaan, identiteettiin ja verkostoihin. Osallisuuden vastakohtana voidaan pitää osattomuutta, joka lyhyesti määriteltynä on tilanne, jossa yksilö ei ole osallinen jostakin yhteiskunnan tärkeänä pidetyistä asioista, kuten sosiaalisista suhteista, työmarkkinoista, taloudellisesta tai yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta (Siltaniemi 2008, Seppänen 2001, Särkelä 2009, Niemi 2014).

Yhteiskunnan nk. heikompi osaiset esimerkiksi työttömät, asunnottomat ja päihdeongelmaiset ihmiset jäävät usein vaille osallisuuden tunnetta. He kokevat olevansa ulkopuolisia, ulos sysättyjä, vailla yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksia ja omaa paikkaa. Tällainen ei-osallisuus on ihmiselle lamauttava, jopa traumatisoiva kokemus. Osallisuuden käsitteen määrittelyn yhteydessä puhutaan usein voimaantumisen sekä yhteisöllisyyden merkityksestä huono-osaisten henkilöiden kokemusmaailmassa (Särkelä 2009.)

Kyseessä olevan tutkimus-, kehittämis-, ja innovaatiotyön (TKI) tavoitteena on vahvistaa Sininauha Oy:n asumispalveluyksiköissä asuvien päihde- ja mielenterveystaustaisten asukkaiden osallisuuden ja voimaantumisen kokemuksia mahdollistamalla heille yhteisöllisiä ryhmätapaamisia, joissa he pohtivat eri teemojen kautta asumisen ja muiden palvelujen merkityksellisyyttä itselleen. Voimaantumisen ja osallisuuden ilmenemistä mitataan palautteen avulla, johon ryhmiin osallistuvat asiakkaat vastaavat.

Tässä TKI-työssä kartoitetaan kohderyhmänä olevien viiden Sininauha Oy:n asumisyksikön asukkaiden kokemuksia ryhmämuotoisista asumiseen ja asunnottomuuteen liittyvistä tapaamisista. Kyseessä olevan TKI-työn teoreettisen viitekehyksen muodostavat huono-osaisuuden sekä päihde- ja mielenterveysehtoisen asumispalvelun määrittelyt, osallisuuden ja voimaantumisen teorit sekä heikommassa asemassa olevien kansalaisten vaikuttamismahdollisuudet aiemmin tehtyjen tutkimusten valossa. Varsinaiseen kehittämistyöhön sisältyy voimaantumisteorioiden kautta jäsenelty tutkielma kohderyhmän voimaantumisen ja osallisuuden kokemuksista hankeen aikana. Lopuksi esitellään tutkielmasta nousseet johtopäätökset sekä pohditaan kohderyhmän voimaantumisen ja osallisuuden vahvistamista laajemminkin.

2. KEHITTÄMISTYÖN KESKEISET TEEMAT JA KÄSITTEET

Seuraavassa luvussa avataan kyseessä olevan TKI-työn kannalta merkityksellisiä käsitteitä, joista muodostuu raportin viitekehys.

2.1 Huono-osaisuus

Yhteiskunnan marginaaleissa elävistä henkilöistä käytetään useita eri määritelmiä. Nykyisin huono-osaisuuden termi on useissa tutkimuksissa korvannut aiemmin laajasti käytetyn syrjäytymisen käsitteen (vrt. Särkelä 1999). Käytän näin ollen kyseessä olevassa TKI-työssäni käsitettä huono-osaiset, kun puhun hankkeen kohderyhmästä eli Sininauha Oy:n tuetuissa asumispalveluissa asuvista henkilöistä. Kyseisten asumispalveluyksiköiden kaikki asukkaat ovat päihde- tai mielenterveystaustaisia, pääosin toimeentulotuen varassa eläviä, joten heidät voidaan nykyisen elämäntilanteensa perusteella määritellä yhteiskunnallisesti huono-osaisten joukkoon. Termiä voidaan jossain määrin kritisoida, sillä se ei välttämättä anna täysin realistista kuvaa henkilön elämäntilanteesta, eikä pohjaudu välttämättä henkilön subjektiiviseen kokemukseen. Kyseessä olevan TKI-työn puitteissa termi määrittää mielestäni kuitenkin kohderyhmän tilanteen muita ilmaisuja paremmin.

Huono-osaisuus on laaja-alaista elinolojen, elämäntapojen ja elämisen laadun puutteiden esiintymistä. Vaikka huono-osaisuudesta puhuttaessa ensimmäisenä tulee helposti mieleen köyhyydestä johtuvat ongelmat, siihen kuuluvat myös niin aineellisten, kulttuuristen kuin sosiaalisten resurssien puutteet tai ongelmat. Huono-osaisuus on yhteiskunnallinen ilmiö. Kuten Vähätalo toteaa, se kuinka paljon yhteiskunnassa kulloinkin on huono-osaisiksi määriteltäviä henkilöitä, ja millaisista alaryhmistä tämä ryhmä muotoutuu, suhteuttaa huono-osaisuusilmiön yhteiskunnan tilaan ja rakenteeseen (Vähätalo 1994). Tärkeää on siis pohtia sitä, mitkä ryhmät määritellään yhteiskunnallisesti huono-osaisiksi, miten eri elämäntilanteet vaikuttavat määrittelyyn sekä millaisia ovat ne yhteiskunnalliset prosessit, jotka vahvistavat tai ehkäisevät huono-osaisuutta.

Huono-osaisuus ei ole helposti paikannettavissa ja se koskettaa monia erilaisia yhteiskunnallisia ryhmiä. Pysyvää rajanvetoa sille, kuka on huono-osainen ja kuka ei, on mahdotonta tehdä. Eikä se ole edes tarpeen, sillä köyhyys on liukuva käsite. Millaisia ryhmiä huono-osaisuus-käsitteen sisältä sitten on löydettävissä? Millaisin eri tavoin yksilö (perhe) voi olla huono-osainen? Kuten edellä on tullut jo ilmi, huono-osaiset ovat monin tavoin hajautunut ryhmä. Huono-osaisia ryhmiä voivat olla työttömät, pitkäaikaissairaat,

mielenterveysongelmaiset, vammaiset, päihteidenkäyttäjät, maahanmuuttajat, seksuaalivähemmistöt, vangit, asunnottomat, toimeentulotuen saajat ja niin edelleen (Särkelä 2009, Kainulainen 2006, Raunio 2006, Kautto 2006).

2.2 Osallisuus ja voimaantuminen

Asiakkaan äänen kuunteleminen ja nostaminen yhteiskunnalliseen keskusteluun on toimintaa, jossa kyseisiä palveluja käyttävät henkilöt pääsevät itse vaikuttamaan omien palvelujensa kehittämiseen. Sosiaalipedagogiikassa termiä kutsutaan osallistamiseksi. Osallisuuden tulkintaa käytetään silloin kun henkilöllä on vaikutusmahdollisuus oman elämänsä suhteen ja hän kokee kykenevänsä vaikuttamaan ympärillään oleviin ilmiöihin ja tapahtumiin. Osallisuus voidaan tulkita kahdella eri tavoin. Sillä voidaan tarkoittaa kuulumisen, mukanaolon tunnetta. Ihminen kokee olevansa osallinen omassa yhteisössään ja yhteiskunnassa, kun hän tekee työtä, osallistuu ja vaikuttaa. Asunnottomat ja päihdeongelmaiset henkilöt jäävät usein vaille yhteiskunnassa tärkeänä pidetyistä asioista, kuten sosiaalisista suhteista, työmarkkinoista, taloudellisesta tai yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Tällainen osattomuuden kokemus on ihmiselle lamauttava, jopa traumatisoiva kokemus. Ihminen perimältään sosiaalisena olentona haluaa kuulua, olla mukana, kokea osallisuutta. Se on yksi elämän perusedellytyksistä (Haahtela 2008, Särkelä 2009, Seppänen 2001).

Laaja-alaisesti ymmärrettyinä osallisuus voi olla osallistumista, osallistamista, valtaistamista ja voimaannuttamista (empowerment) tai omien voimien ja voimavarojen mobilisointia. Osallistamisen lisäksi on syytä tarkastella yhteiskunnallista vaikuttamista, osallistumattomuutta, osattomuutta sekä osallistumismahdollisuuksien ja vaikuttamismahdollisuuksien puutetta, jotka kaikki yhdessä muodostavat osallisuuden kentän. Myös aktiivinen kansalaisuus on käsitteenä osa osallisuuden ja osallistumisen teoriaa (Särkelä 2009). Kyseessä olevassa TKI-työssä keskitytään asiakkaiden voimaantumiskokemusten kartoittamiseen osallisuuden kokemusten ohella, joten tässä yhteydessä avataan voimaantumisen käsitettä sekä valotetaan voimaantumisteorian perusteita Juha Siitosen (1999) väitöskirjan pohjalta.

Eri tieteenalat tarkastelevat voimaantumista hieman eri näkökulmista. Käsitteelle on sen vuoksi useita eri suomennoksia voimaantumisen lisäksi esimerkiksi voimauttaminen, valtaistuminen ja valtaistaminen. Sosiaali- ja kasvatustieteissä termi voimaantuminen on käytetyin, joten valitsin sen tämänkin TKI- työn

taustalla olevaan termistöön. Voimaantumisen voidaan nähdä ilmenevän kolmella eri ulottuvuudella: yksilöllis/psykologinen ulottuvuus, yhteiskunnallis/rakenteellinen ulottuvuus sekä palvelujen tuotantoon ja kehittämiseen liittyvä ulottuvuus (Pääkkönen 2014).

Kasvatustieteiden professori Juha Siitosen (1999) tekemän tutkimuksen mukaan voimaantumisteorian ydinkäsite on sisäinen voimantunne (empowerment), joka on yhteydessä seitsemään kategoriaan (ks. liite 1.). Sisäinen voimantunne on omia voimavaroja ja vastuullista luovuutta vapauttavaa tunnetta. Sisäisen voimantunteen saavuttaneista heijastuu myönteisyys ja positiivinen lataus, joka on yhteydessä hyväksyvään, luottamukselliseen ilmapiiriin ja arvostuksen kokemiseen. Sisäisen voimantunteen saavuttaneella ihmisellä on halu yrittää parhaansa ja ottaa vastuu myös yhteisön toisten jäsenten hyvinvoinnista, käyttämällä rohkeasti ja luottavaisesti toimintavapauttaan. Koettu vapaus tukee vastuun ottamista ja molemmat ovat yhteydessä yhteisön turvalliseksi koettuun ilmapiiriin, jossa arvostuksen, kunnioituksen ja luottamuksen kokemisen seurauksena ihminen uskaltautuu ennakkoluulottomasti luoviin ratkaisuihin todellisen vastuun mukaisesti. Sisäisen voimantunteen saavuttamisessa vapaus ja itsenäisyyden kokeminen ovat prosessin alusta alkaen keskeisessä asemassa. Myös kontekstiin (yhteisöön) liittyvillä kokemuksilla ja näkemyksillä on keskeinen asema. Sisäisen voimantunteen kategoriat (vapaus, vastuu, arvostus, luottamus, konteksti, ilmapiiri, myönteisyys) ovat läheisesti toisiinsa kytkeytyneitä ja merkityssuhteessa keskenään. Ratkaisevat puutteet yhdessäkin kategoriassa, voivat heikentää tai jopa estää sisäisen voimantunteen rakentumista tai ylläpitämistä. Ihanteellisessa tilanteessa kaikki sisäisen voimantunteen kategoriat tukevat ihmisen voimavarojen kasvua (Siitonen 1999, 53-60.)

Yhteiskunnallisesti huono-osaisten henkilöiden osallisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista on tehty useita kansainvälisiä tutkimuksia. Esimerkiksi Iso-Britanniassa aiheeseen liittyvät tutkimusartikkelit on koottu yhteen Homeless Service User Involvement- sivustolle. Suomessa aihetta on tutkittu etenkin yhteiskuntatieteiden, teologian ja kasvatustieteiden näkökulmista. Kyseessä olevassa TKI-työssä hyödynnetään erityisesti Mona Särkelän (2009) tekemää Pro gradu- tutkielmaa päihteenkäyttäjien, vankien, toimeentulotuen saajien sekä asunnottomien yhteiskunnallisista vaikuttamismahdollisuuksista ja osallisuuden toteutumisesta. Analyysivaiheessa hyödynnetään Hanne- Sinikka Niemen (2014) asumisyksikön asukkaiden voimaantumiseen ja osallisuuteen liittyvää tutkimusta. Kolmas tämän TKI-työn kannalta merkittävä tutkimus on Johanna Nuortevan (2009) tekemä tutkimus sosiaalisesti syrjäytyneiden ihmisten osallistumismahdollisuuksista demokratiaan. Huono-osaisten osallistumista ja aktiivista kansalaisuutta käsitteleviä aiheita ovat edellä mainittujen lisäksi tutkineet mm. Saari (2015), Ahmaoja (2006), Knuuti (2007), Murto (1987), Maksimainen (2007), Haahtela (2008) ja Granfelt (2003).

2.3 Yhteisö ja reflektiivinen oppiminen

Kyseessä olevan TKI- työn lähtökohtana on pyrkiä osallistamaan kohderyhmään kuuluvia henkilöitä sekä omaa elämäänsä, että yhteiskunnallista asunnottomuuspolitiikkaa ja palveluja koskevaan vaikuttamistyöhön. Näin ollen pyrkimyksenä on myös aktiivisen kansalaistoiminnan mahdollistaminen henkilöille, joilta se on mahdollisesti aiemmin puuttunut. TKI-työn pohjana ollaan käytetty asukkaiden yhteisistä ryhmäkokoontumisista kerättyä tietoa. Kokoontumisilla on tiedon tuottamisen ja osallisuuden kokemusten tarjoamisen lisäksi myös vahva yhteisöllinen aspekti, koska saman tuetun asumispalveluyksikön asukkaat kokoontuvat yhdessä pohtimaan käsiteltäviä teemoja. Yhteisöllisyydellä on lisäksi merkitystä reflektiivisen oppimisen kannalta, jonka edellytyksenä on dialogi ja ajatusten vaihto muiden kanssa. Valitsin kyseisen oppimisen mallin TKI-työn käsitteistöön, koska sosiaalipedagogisen näkemyksen lisäksi halusin tuoda esiin myös joitain kasvatustieteellisiä tulkintoja aiheeseen liittyen.

Yhteisö-käsite määrittäyty siihen liittyvien asioiden kautta. Määrittävä tekijä yhteisöllisyydessä on yhteenkuuluvuuden tunteen kokemus. Yhteisöissä määritellään niiden sisällä ketkä ovat yhteisön jäseniä ja ketkä eivät. Yhteisöllisyys tulisi aina määritellä sen osallistujista käsin. Aina ei henkilön luonnollisin yhteisö esimerkiksi perhe ole jäsenelle luontevin tai turvallisin yhteisö. Yhteisöä pidetään yleisesti ottaen haitallisena, jos yhteisövaikutteet ovat haitaksi yhteisön jäsenelle tai hänen terveydelleen. Tällainen saattaa olla esimerkiksi päihteiden käyttöä tai rikollisuutta suosiva elämäntapa. Näistä haitallisista yhteisön vaikutteista huolimatta yhteisöllisyys tuottaa jäsenilleen voimavaroja, jotka auttavat arjessa selviytymiseen ja mahdollistavat osallisuuden eri osa-alueiden harjoittelun ja käytön. (Korkiamäki, Nylund, Raitakari & Roivainen 2008.)

Reflektiivisessä ajattelussa voidaan erottaa itsereflektio ja toisiin kohdistuva reflektio sekä reflektio yleismerkityksessä. Itsereflektio nähdään ihmiselle tyypillisenä luonteenpiirteenä, jonka avulla henkilöiden on mahdollista analysoida kokemuksiaan ja omia ajatteluprosessejaan. Toisiin kohdistuva reflektio sitä vastoin havainnoi muiden ihmisten toimintaa ja tarpeita. Vuorovaikutus ja keskustelu ovat keskeisiä reflektiivisen ajattelun menetelmiä. Reflektio edellyttää dialogia, joten tärkeä osa reflektiota on virikkeitä antava ajatustenvaihto muiden kanssa. Reflektiivisen käytännön oleellinen osa on yhteistyö, joka sallii ohjaajien reflektiivisen vuoropuhelun ohjattavien kanssa sekä ohjattavien keskinäisen vertaisuuteen perustuvan keskustelun. Reflektiivisen menetelmän kautta toisten kokemuksista tulee osa omia kokemuksiamme. Reflektion kautta nämä kokemukset muuttuvat uudeksi tiedoksi, joka käytännön kokeilun kautta testaten tuottaa uusia konkreettisia kokemuksia. Oppimiskäsityksissä reflektio liitetään yleensä konstruktivisiin, emansipatorisiin, ja transformatiivisiin oppimiskäsityksiin sekä kokemukselliseen

oppimiseen. Myös ongelmalähtöisen oppimisen ja tutkivan oppimisen mallit korostavat reflektion merkitystä oppimisprosessissa (Tavast 2010, 2-5.)

2.4 Päihde- ja mielenterveysehtoiset asumispalvelut

Suomessa on tällä hetkellä noin 10 000 asunnotonta, joista noin puolet viettää aikaansa pääkaupunkiseudulla. Lyhyesti määriteltynä asunnoton on henkilö, jolla ei ole omaa asuntoa (vuokra- tai omistussuhteessa). Pahimmillaan asunnoton joutuu viettämään yönsä ulkona, mutta yleisempää on tilapäisasuminen tuttavien tai sukulaisten luona. Asunnottomuuden rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) asunnottomuustilastoissa on jaoteltu viisi asunnottomuuden luokkaa: 1. Ulkona ja porraskäytävissä asuvat 2. Asuntoloissa/ majoitusliikkeissä asuvat 3. Erilaisissa laitoksissa asuvat 4. Vailla asuntoa vapautuvat vangit sekä 5. Tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona asuvat. (Asuntoensin.fi).

Asunnottomuus on yhteiskunnallinen ongelma, jonka perimmäisiä syitä ovat väestönkasvu ja kaupungistuminen eli muutto kasvukeskuksiin, talouden suhdannevaihtelut sekä suuret tuloerot. Mikäli yhteiskunta ei kykene vastaamaan kasvavaan asunnontarpeeseen, tilanne asuntomarkkinoilla kiristyy. Asuntojen tarve ylittää tarjonnan, jolloin asuntojen hinnat ja vuokrat kasvavat. Tässä tilanteessa heikommassa asemassa olevien riski joutua asunnottomaksi kasvaa. Yksilötasolla asunnottomuuden riskitekijöitä ovat mm. vähävaraisuus, elämäntilanteen vaikeudet, päihde- ja mielenterveysongelmat, sosiaalisten resurssien vähyyt sekä muutokset elämäntilanteessa kuten sairaus, ero, muutto toiselle paikkakunnalle sekä työttömäksi jääminen (Asuntoensin.fi.)

Lain mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä ([http://www.finlex.fi/fi/Suomen perustuslaki 1.luku 19§](http://www.finlex.fi/fi/Suomen_perustuslaki_1.luku_19§)). Näin ollen jokaiselle suomen kansalaiselle tulisi elämäntavoista tai taustoista huolimatta tarjota mahdollisuus asumiseen. Sininauha Oy on Sininauhasäätiön alainen asumispalveluntuottaja organisaatio, joka mahdollistaa valtakunnallisesti päihde- ja mielenterveysehtoisien tuetun asumisen ostopalvelusopimuksen mukaisesti. Sininauha Oy:n tavoite on asumisen mahdollistamisen lisäksi vahvistaa asiakkaiden elämäntilannetta sekä tukea arjen onnistumisia. Sininauha Oy toteuttaa asumisyksikkömuotoista sekä kotiin vietävää asumisen tukea ja neuvontaa kuudella eri paikkakunnalla. Sininauha Oy:n asumisvalikkoon kuuluu päihdeettömien asumismuotojen lisäksi myös nk. Asunto ensin- periaatteella toteutettavaa asumista, joka eroaa merkittävästi perinteisestä portaittaisen asunnottomuustyön mallista.

Asunto ensin- periaatteen mukaisesti asuntoa ei tarvitse ansaita esim. luopumalla päihteistä, vaan se tulee mahdollistaa kaikille elämäntavoista ja -tilanteista riippumatta. Asunto ensin mallissa asunto on lähtökohta, jonka turvin voidaan asettaa seuraavia tavoitteita esim. kuntoutumisen suhteen. Perinteisessä mallissa pyritään tiivistä tukea tarvitsevan asunnottoman kuntouttamiseen ”asuttamiskelpoiseksi” ennen asunnon tarjoamista. Portaittaisen mallin ongelmana voidaan nähdä tiukat säännöt mm. päihteettömyyden suhteen, joka aiheuttaa palveluiden käyttäjien jumiutumisen järjestelmään. Kaikkia askeleita, joita vaaditaan tasolta toiselle siirtymiseen, ei kyetä ottamaan, jonka seurauksena voi olla asunnon menetys (Sininauhakoti.fi, Asuntoensin.fi). Asunto ensin- periaatteesta on tullut johtava asunnottomuustyön lähestymistapa viimeisen kymmenen vuoden aikana Euroopassa. Suomi on Asunto ensin -periaatteen kärkimaita ja saanut Euroopan asunnottomuuden kattojärjestö Feantsalta kunniamaininnan asunnottomuustyön esimerkillisestä ja tuloksellisesta soveltamisesta nimenomaan päihde- ja mielenterveystaustaisten henkilöiden asuttamisessa (www.asuntoensin.fi).

Kyseessä olevan TKI-työn kohderyhmä muodostuu viiden eri Sininauha Oy:n hallinnoiman asumisyksikön asukkaiden ryhmämuotoisista tapaamisista. Kaksi yksikköä noudattaa päihteettömyystavoitetta ja kolmessa yksikössä työn ideologisena perustana toimii Asunto ensin- periaate.

3. KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAA JA TOTEUTUS

3.1 Konteksti

Kyseessä olevan TKI-työn aihe valikoitui luonnostaan, koska olen työskennellyt Sininauha Oy:n ja Sininauhasäätiön palveluksessa useiden vuosien ajan, näin ollen kohderyhmä erilaisine ilmiöineen on minulle hyvin tuttu. Koti kaikille- hankkeen jossa nykyään työskentelen, tavoitteena on Huomioida tuetun asumisen asukkaiden sekä asunnottomien ääni palvelujen kehittämisessä ja asumista koskevassa sosiaalipoliittisessa päätöksenteossa. Yhteiskunnalliseen vaikuttamistyöhön liittyvänä toisena tavoitteena on vähentää päihde- ja mielenterveystaustaisiin henkilöihin sekä maahanmuuttajiin liittyviä pelkoja ja ennakkoluuloja. Yhteiskunnallista vaikuttamistyötä toteutetaan yksilö- sekä ryhmämuotoisten asiakastapaamisten kautta. Tapaamisista saatuja viestejä viedään eri reittejä pitkin asunnottomuuspolitiikasta vastaaville tahoille aina kuntapäätäjille saakka. Hankkeeseen sisältyy lisäksi eri kohderyhmien mm. opiskelijoiden, asunnottomien kanssa työskentelevien sekä sosiaalityöntekijöiden kouluttaminen aiheeseen liittyen.

Hankkeen kohderyhmänä ovat tuetuissa asumispalveluissa asuvat päihde- ja mielenterveystaustaiset asukkaat sekä vailla asuntoa olevat henkilöt. Kohderyhmän ryhmä- ja yksilötapaamiset toteutetaan pääosin tuetun asumisen yksiköissä, kohderyhmille suunnatuissa päiväkeskuksissa, vankiloissa sekä maahanmuuttajataustaisten henkilöiden toimintaympäristöissä. Kyseessä olevan TKI-työn kohderyhmä muodostuu viiden erillisen asumispalveluyksikön asukkaista.

Toteuttamani TKI-työn tavoitteena oli selvittää **a) Miten asunnottomien asumispalvelujen päihde- ja mielenterveystaustaiset asiakkaat kokivat voivansa vaikuttaa omien palvelujensa kehittämiseen? b) Tapahtuiko ryhmätapaamisten kautta positiivisen vahvistuminen kokemuksia? c) Miten osallistujat kokivat yhteisöllisen ja vuorovaikutteisen menetelmän?**

TKI- työssä käytetään sosiaalipedagogista lähestymistapaa koska, sosiaalipedagogiikka tarkastelee ihmisen kasvua sosiaalisena ilmiönä. Kiinnostuksen kohteena ovat prosessit, joissa ihminen kasvaa yhteisöjen ja yhteiskunnan jäsenenä ja jäseneksi. Sosiaalipedagogiikan keskeisiä teemoja ovat täyspainoisen kansalaisuuden, yksilöiden ja yhteisöjen omaehtoisen toimintakyvyn ja tasapainoisen yhteiselämän vahvistuminen. Sosiaalipedagogiikan toimintakenttää ovat myös yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen, syrjimiseen ja syrjäytymiseen liittyvät haasteet, niiden ennaltaehkäiseminen ja lievittäminen. Sosiaalipedagogisen toiminnan tavoitteena on tukea ihmisten yhteiskunnallista osallisuutta sekä yhteiskuntaan integroitumista. Sosiaalipedagogiikka tarkastelee kasvun ja kehityksen yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia kytkentöjä tuomalla pedagogisen näkökulman sosiaaliseen työhön. Tieteenä se yhdistää kasvatustieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen näkökulman (Hämäläinen & Kurki 1997).

3.2 Kuvaus työn etenemisestä

Asukkaiden äänen kuuluvaksi saattaminen eteni kevään 2017 aikana viidessä eri asumisyksikössä toteutettavien asumiseen liittyvien teemaryhmien kautta. Ryhmiin osallistui kaiken kaikkiaan 37 asukasta, joista 25 asui Asunto ensin- periaatteella toteutettavissa ja 12 päihde- ja mielenterveystaustaisissa asumispalveluissa. Kevään 2017 aikana kohderyhmälle järjestettiin ryhmämuotoisia tapaamisia, joissa asukkaiden oli mahdollisuus osallistua keskusteluun ja vaikuttaa joko Learning cafe- menetelmän tai vapaamuotoisen keskustelun kautta seuraaviin teemoihin.

- 1) Tuetussa asumisyksikössä asuvien henkilöiden tilanne yhteiskunnassamme
- 2) Miten henkilön itsemääräämisoikeus ja valinnan vapaus asumispalveluiden suhteen toteutuvat?

- 3) Miten asukkaat kokevat asumisviihtyvyyden ja turvallisuuden toteutuvan omassa yksikössään?
- 4) Miten muut yhteiskunnan tarjoamat palvelut linkittyvät asumisen järjestämiseen?

Learning cafe menetelmä toteutettiin siten, että jokainen kysymys kirjoitettiin erilliselle paperille apukysymyksiä hyödyntäen. Asukkaat kirjasivat lyhyesti oman vastauksensa fläpille, jonka jälkeen tehtävät purettiin yhteisesti keskustelemalla. Osa ryhmätapaamisista toteutettiin avoimen keskustelun avulla, sillä asukkaat olivat niin ikääntyneitä tai muutoin huonossa kunnossa, että kirjallinen tuottaminen oli haasteellista. Myös asukkaiden heikko näkö esti osittain kirjallisen materiaalin tuottamisen. Asukkaille ja yksiköiden henkilökunnalle tiedotettiin teemaryhmästä hyvissä ajoin (ks. liitteet 2 a ja b.). Ryhmiin osallistuminen oli täysin vapaaehtoista, eikä esim. päihitteettömyyttä edellytetty ryhmään osallistumisen ehtona. Ryhmätapaamisten yhteydessä asukkaille järjestettiin tarjoilu, joka sisälsi suolaista ja makeaa syötävää sekä kahvia ja teetä. Asumisyksikön henkilökuntaan kuuluvilla oli mahdollisuus halutessaan osallistua ryhmiin, mutta sitä ei edellytetty. Toiveena oli, ettei henkilökunnan edustajia olisi kuitenkaan läsnä kovin montaa, etteivät asukkaat koe olevansa tilanteessa vähemmistön asemassa. Kolmesta yksiköstä kaiken kaikkiaan neljä työntekijää osallistui ryhmiin joko kokoaikaisesti tai osittain.

4. KEHITTÄMISTYÖN TULOKSET

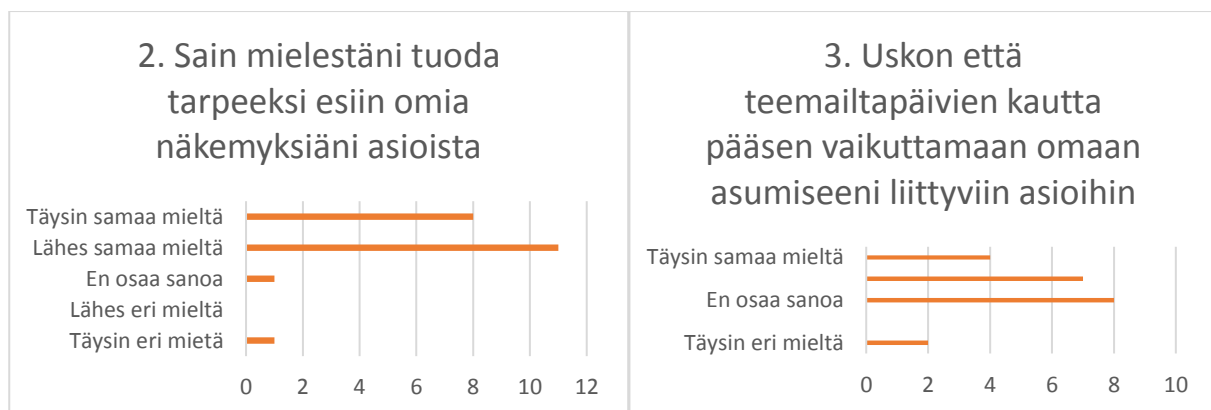
TKI-työn kohderyhmänä oleville tuetuissa asumispalveluissa asuville asukkaille järjestettävät teemailtapäivät olivat asukkaiden osallistamista yhteiskunnalliseen keskusteluun asunnottomuuspoliittisen vaikuttamistyön kautta. Sosiaalipedagogisen näkemyksen kannalta osallistamisen määritelmän tulee näkyä asukkaiden voimaantumisen ja osallisuuden kokemuksen mittareilla. Tämän Tki- työn tavoitteena oli nimenomaan mitata, toteutuivatko osallisuuden ja voimaantumisen kokemukset teemailtapäiviin osallistuneiden asukkaiden kohdalla sekä miten iltapäivään osallistuneet hahmottavat yhteisöllisyyden ja vuorovaikutteisuuden toteutumisen ryhmän aikana. Tavoitteen toteutumista mitattiin keräämällä jokaisen teemaryhmän jälkeen asukkailta palautetta siitä:

- a) Miten he kokivat oman osallisuutensa toteutuvan aiheen käsittelyn aikana?
- b) Pääsivätkö he mielestään vaikuttamaan käsittelyssä oleviin teemoihin?
- c) Tulivatko he mielestään kuulluiksi teemailtapäivän aikana?
- d) Mitä omaan elämäänsä liittyviä vaikuttamismahdollisuuksia he toivoisivat lisää?
- e) Miltä tehtäväksi anto tuntui ja oliko helppoa tuoda omia ajatuksiaan esiin ryhmässä?
- f) Oppivatko osallistujat iltapäivän aikana mitään uutta?
- g) Jäikö osallistujille ryhmätapaamisesta hyvä tunnelma

Osallisuuteen ja voimaantumiseen liittyviä kysymyksiä esitettiin tilaisuuteen osallistuville helppojen apukysymysten avulla kirjallisesti. Kysymyspatteristo (ks.liite 3.) sisälsi yhdeksän suljettua kysymystä perusteluineen. Kirjallinen palautekysely jaettiin osallistujille heti tilaisuuden alussa, joten sen täyttäminen oli mahdollista myös ryhmän aikana. Tilaisuuden jälkeen palautteet kerättiin yhteen ja analysoitiin kirjalliseen muotoon. Kyselyyn vastasi 21 henkilöä, joista kaikki eivät vastanneet jokaiseen esitettyyn kysymykseen. Avoimiin perusteluihin vastanneiden osuus oli huomattavasti pienempi kuin monivalintakysymyksiin. Huomioitavaa on, että kysymyspatteristo oli kopioitu kaksipuoliselle konseptille, jonka ensimmäisen sivun toista puolta kaikki vastaajat eivät olleen hahmottaneet. Kyselylomakkeen tulokset on jaoteltu analyysissä kolmen teeman mukaisesti: **1.Vaikuttamismahdollisuudet, 2. positiivisen vahvistumisen kokemukset sekä 3.vuorovaikutteisuuden toteutuminen** ryhmän aikana. Kysymysten analyysissä on lisäksi hyödynnetty Juha Siitosen (1999) teoriaa sisäisen voimantunteen rakentumisesta (ks. liite 4.).

4.1 Miten ryhmiin osallistuneet kokivat omat vaikuttamismahdollisuutensa?

Kysymyspatteriston 2. ja 3. kysymykset liittyivät asiakkaiden kokemuksiin omien vaikutusmahdollisuuksiensa suhteen.

Kysymykseen 2. vastasi 23 henkilöä, joista 21 oli sitä mieltä, että heillä oli mahdollisuus tuoda omia näkemyksiään esiin tapaamisen aikana. Yksi ei osannut sanoa ja yhden vastaajan mielestä mielipiteen ilmaisu ei toteutunut teemailtapäivän aikana.

Kysymykseen 3. vastasi kaiken kaikkiaan 21 henkilöä, joista kahdeksan ei osannut sanoa uskooko pääsevänsä vaikuttamaan teemailtapäivän kautta asumiseen liittyviin teemoihin. 11 vastaajaa uskoo, että heillä on teemailtapäivän kautta mahdollisuus päästä vaikuttamaan omaan asumiseen liittyviin asioihin. Kaksi ei uskonut, että teemailtapäivä lisää vaikuttamismahdollisuuksia.

Asiakkaat kokivat pääosin 21/23, että ryhmätapaamisten kautta heillä on mahdollisuus tuoda omia mielipiteitään julki. Avoimissa vastauksissa asiaa kommentoitiin seuraavasti:

”Kysyttiin tarpeeksi ja kuunneltiin.”

sekä

” Tulin monipuolisesti kuulluksi”.

Mielipiteiden ilmaisun tärkeys korostuu vastuunottona omasta elinympäristöstään. Asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien myötä kokemus mielekkään tekemisen merkityksestä korostuu, joka on tärkeä fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin tekijä. Usein päihde- ja mielenterveysongelmaisilla henkilöillä on sen kaltainen elämäntilanne, ettei aktiivinen vaikuttaminen ole heidän näkökulmastaan ajankohtainen tavoite. Tästä huolimatta monet asiakkaat kaipaavat mielekästä tekemistä arkeen sekä, jossa yhteinen toiminta ja sosiaalinen kanssakäyminen tarjoavat vaihtoehdon toimettomuudelle. Toimintamahdollisuuksien myötä asiakkaiden osallisuuden ja tarpeellisuuden tunne kasvaa, joka saattaa omalta osaltaan vaikuttaa kuntoutusprosessiin. Tutussa ympäristössä, toisilleen tuttujen ihmisten kesken toteutettujen ryhmätapaamisten kautta henkilöillä oli myös mahdollisuus kokeilla rohkeasti mielipiteen ilmaisua ryhmässä. Kenenkään ei tarvinnut välttämättä ottaa osaa keskusteluun, vaan osallistujilla oli mahdollista olla pelkästään kuuntelijan roolissa, jos siltä tuntui.

Toisaalta yhteiskunnan marginaalissa elävien henkilöiden usko siihen, että he ”oikeasti” voivat omalla mielipiteellään vaikuttaa asioihin on usein horjuva, sillä epäluottamus nk. viranomaistahoja kohtaan on niin syvällä. Epävarmuus omiin vaikuttamismahdollisuuksiin näkyi tässäkin työssä kysymyksen 3. vastauksen kautta, jossa kahdeksan vastaajaa ei osannut ottaa kantaa siihen uskooko omalla mielipiteellä olevan painoarvoa asumispoliittisessa keskustelussa. Kaksi vastanneista ei uskonut mielipiteillään olevan mitään merkitystä palvelujen kehittämisessä. Erään vastaajan toteama ”*On toi nähty*”-kommentti kiteyttää hyvin epäluottamuksen syvyyden.

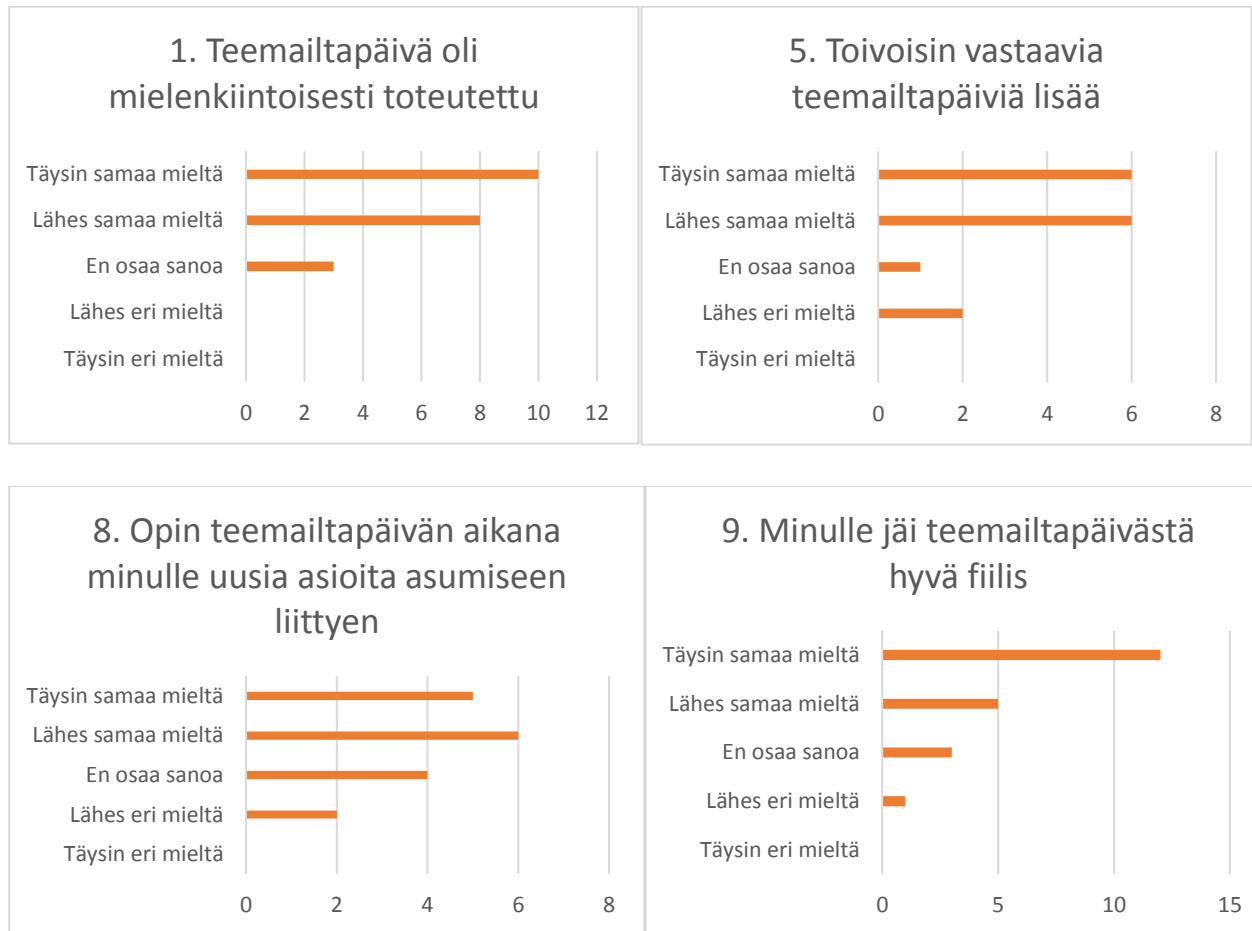
Toisaalta asukkaat toivat esiin tyytyväisyyttään siihen, että hankkeen kautta heillä on mahdollisuus osallistua yhteiseen keskusteluun tärkeiksi kokemiensa teemojen ympärille:

”On mahdollisuus tuoda julki omia ajatuksiaan”.

Vaikka ryhmiin osallistuneet asukkaat eivät kuitenkaan täysin uskoneet, että heidän näkemyksiään otetaan huomioon esimerkiksi kaupunkien asumiseen liittyviä palvelukokonaisuuksia arvioitaessa, tuli heille silti ryhmien kautta tarpeellisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia, joka on merkityksellistä sisäisen voimaantumisen kannalta merkityksellistä.

4.2 Saivatko ryhmiin osallistuneet positiivisen vahvistumisen kokemuksia?

Kysymyksissä 1, 5, 8 ja 9 mitattiin ryhmiin osallistuneiden asiakkaiden positiivisen vahvistumisen kokemuksia ja ryhmien yleistä tunnelmaa.

Kysymykseen 1. vastasi 21 henkilöä, joista 18 mielestä teemailtapäivä oli mielenkiintoisesti toteutettu. Kolme ei osannut ilmaista kantaansa.

Kysymykseen 5. vastasi kaiken kaikkiaan 15 henkilöä, joista 12 toivoi vastaavanlaisia teemapäiviä lisää. Yksi ei osannut ilmaista kantaansa ja kahden mielestä teemailtapäiviä ei tarvita.

Kysymykseen 8. vastasi 17 henkilöä, joista 11 oppi mielestään uusia asumiseen liittyviä asioita teemailtapäivän aikana. Neljä ei osannut ilmaista kantaansa siihen oppivatko he uutta ja kaksi ei mielestään oppinut mitään uutta teemailtapäivän aikana

Kysymykseen 9. vastasi 21 henkilöä, joista 17 mielestä teemailtapäivästä jäi hyvä ”fiilis”. Kolme ei osannut ilmaista kantaansa ja yhden mielestä iltapäivästä ei jäänyt kovin hyvä ”fiilis”.

Päihde- ja mielenterveystaustaisen ihmisten elämä on usein hyvinkin haasteellista monin eri tavoin. Päihteidenkäyttöön liittyvä epävarmuus huomisesta, sosiaalisten suhteiden kuormittavuus, väkivallan uhka, köyhyys, turvattomuus sekä irrallisuus ja epäluottamus yhteiskuntaan leimaavat päihteidenkäyttäjän arkea usein negatiivissävyytteisesti. Näin ollen positiivisten kokemusten mahdollistaminen esimerkiksi yhteisten keskusteluhetkien kautta on merkittävä elämänhallintaan vaikuttava tekijä. Asiakkaiden lisääntyvä tietoisuus siitä, että heidät kohdataan täysvaltaisina yhteiskunnan jäseninä ja, että heillä on mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitään, tukee hyvinvointia, itseluottamuksen lisääntymistä sekä sisäistä vahvistumista.

Kysymyksen 1. osalta suurin osa teemaryhmiin osallistuneista asiakkaista oli sitä mieltä, että ryhmät oli mielenkiintoisesti toteutettu. 12/15 vastanneista toivoi vastaavanlaisia ryhmiä lisää, koska niissä käydään keskustelua asioista, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä:

”Teema koski hyvin talon asioita.”

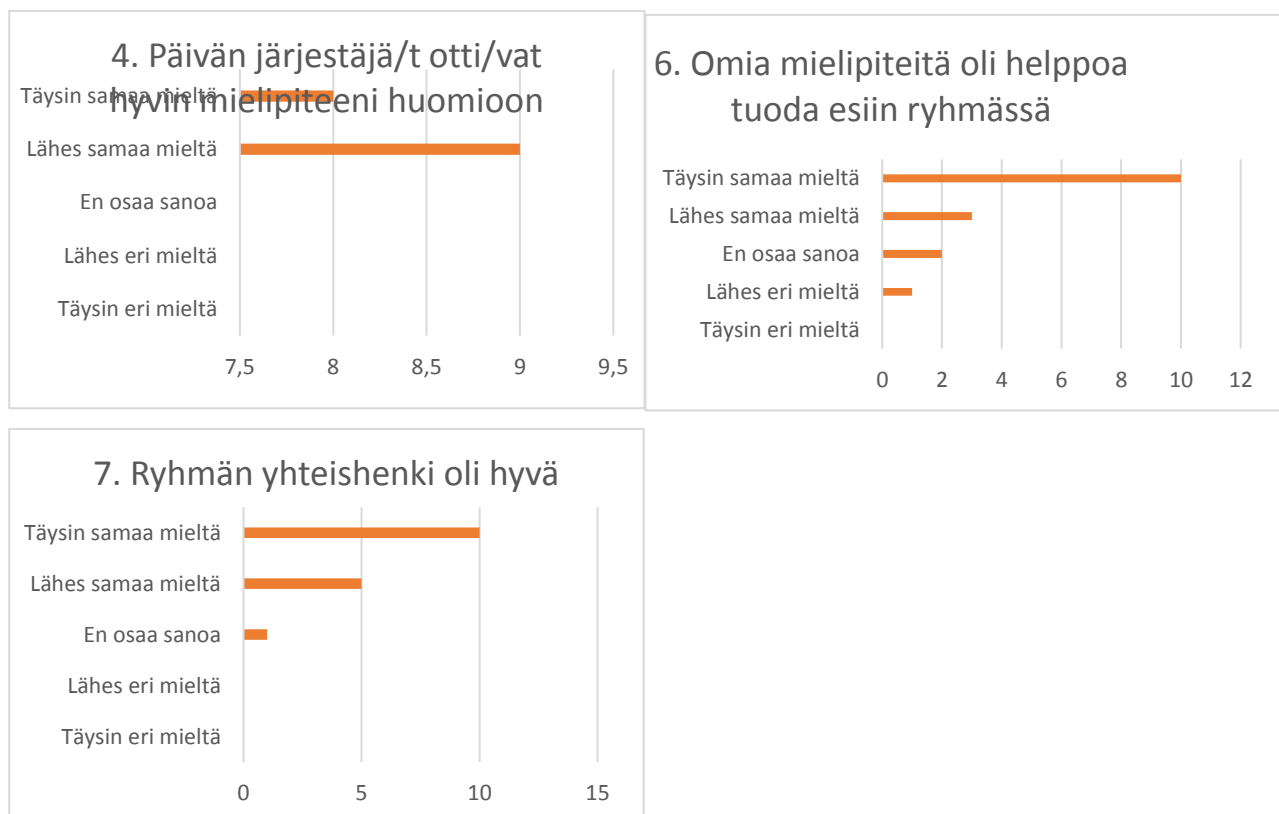
Vastaavanlaisia tilaisuuksia toivottiin lisää, koska asiakkaat kokivat niiden kautta saavansa mahdollisuuden osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Osallistujat toivat useaan otteeseen esiin sen, että on harvinaista ja ilahduttavaa, että heidän mielipiteitään tiedustellaan. Usein he ovat kertomansa mukaan kokeneet olevansa ”pelinappuloita”, joiden mielipiteillä ei ole painoarvoa. Vaikka usko siihen, että asiat muuttuisivat parempaan suuntaan, on vähäinen, ovat asiakkaat tyytyväisiä siitä, että heille mahdollistetaan yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuminen. Lisäksi osallistuja saattoivat kokea ryhmätilanteen virkistävänä vaihteluna arjen rutiineihin.

Kysymyksessä 8. tiedusteltiin oppivatko osallistujat ryhmistä uusia asumiseen liittyviä asioita. 11/17 vastanneista kertoi oppineensa jotain uutta. Vaikkei ryhmien sisältö tukenutkaan varsinaisesti edukatiivista oppimista, oli ryhmillä joka tapauksessa merkitystä reflektiivisen oppimisen näkökulmasta. Reflektiivisen ajattelun mukaan oppiminen jää pinnalliseksi, mikäli oppimista ei kyetä havainnoimaan eikä ohjaamaan ja mikäli näkökulma oppimiseen tulee vain opetettavan aineksen kautta (Tavast 2010, 3). Sen vuoksi oppimisessa tarvitaan lisäksi reflektiivistä ajattelua. Ihmisten reflektiivisen ajattelun tasot ovat erilaisia ja esimerkiksi päihde- ja mielenterveystaustaisilta henkilöitä saattaa aiempiin oppimiskokemuksiin peilaten puuttua kyky itsereflektioon. Saattaa olla, että vaikeiden kokemusten kautta ihmiset ovat oppineet mitätöimään oman kokemuksensa merkitystä ja tärkeyttä oppimisen lähteenä. Reflektiivistä ajattelua voidaan kuitenkin oppia niin kuin muitakin taitoja. On mahdollista, että turvallinen ryhmätilanne tuotti joillekin osallistujille pitkästä ajasta mahdollisuuden reflektoida omia ajatuksiaan suhteessa muiden kokemuksiin ja havaitsemaan ongelmia, joita pyrkii ratkaisemaan luomalla uutta ymmärrystä.

Kysymys 9. koski ryhmien ilmapiiriin ja yleiseen tunnelmaan liittyviä kokemuksia. Melkein kaikki osallistujat olivat sitä mieltä, että ryhmästä jäi hyvä ”fiilis”. Myös esimerkiksi Hanne- Sinikka Niemen (2014) mukaan positiivisilla kokemuksilla on oleellinen merkitys asiakkaiden arkeen, sillä myönteiset tapahtumat lisäävät iloa ja poistavat yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemuksia. Mielekkääksi koetulla tekemisellä voi olla myös terapeuttinen ulottuvuus, joka parhaimmillaan johtaa kuntoutumispolulla etenemiseen sekä fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin lisääntymiseen. Positiivinen kokemus saattaa lisäksi mahdollistaa henkilölle tarpeellisuuden kokemuksen ja lisääntyneen toimintavapauden tunteen, kun on voinut läsnä olollaan täydentää onnistunutta ryhmätilannetta.

4.3 Miten vuorovaikutteisuus ryhmäläisten mielestä toteutui?

Kysymyksissä 4,6 ja 7 tiedusteltiin osallistujien kokemuksia vuorovaikutteisuuden toteutumisesta ryhmän ohjaajan/jien ja muiden ryhmäläisten kesken.

Kysymykseen 4. vastanneet 17 henkilöä olivat kaikki sitä mieltä, että teemaryhmän järjestäjät ottivat hyvin ryhmään osallistuneiden mielipiteen huomioon.

Kysymykseen 6 vastanneista 16.vastajaista 13 mielestä omia mielipiteitä oli helppoa tuoda esiin ryhmässä. Kaksi ei osannut sanoa mielipidettään asiaan ja yhden mielestä mielipiteiden esiin tuominen ryhmässä ei ollut helppoa.

Kysymykseen 7. vastasi 16 henkilöä, joista 15 mielestä ryhmän yhteishenki oli teemailtapäivän aikana hyvä. Yksi ei osannut ilmaista kantaansa siihen oliko ryhmän yhteishenki hänen mielestään hyvä vai ei.

Yksilön voimaantumisen ja minäkuvan rakentumisen kannalta oleellista on vuorovaikutus työntekijöiden ja muiden samassa tilanteessa olevien henkilöiden kanssa. Olennaista kohtaamisessa on tilanne, jossa asiakkaan henkilökohtaiset kokemukset saavat kunnioitusta ja vuorovaikutus on rakentava (mm. Niemi 2014). Kaikkien kyselyyn vastanneiden mielestä ryhmän ohjaaja/(jat) otti(vat) asiakkaiden mielipiteet huomioon hyvin:

”kaikkia varmasti kuunneltiin tasapuolisesti.”

Työntekijän rooli päihde- ja mieltenterveystaustaisen henkilöiden kohtaamisessa tulee olla kuunteleva, läsnä oleva ja asiakaslähtöinen. Ryhmänohjaajan tärkeä tehtävä on luoda ryhmään positiivinen vire ja kunnioittava ilmapiiri, jossa kaikki ryhmän jäsenet kokevat olevansa tasa-arvoisia keskenään. Mikäli asiakkaat aistivat, ettei työntekijän kunnioitus heitä kohtaan ole aitoa tai mikäli heidän mielipiteitään yritetään väkisin muokata valtakulttuuriin sopiviksi, on vuorovaikutteinen suhde tuhoisa ja luottamusta saattaa olla vaikea enää saavuttaa.

Kysymyksen 6. osalta suurin osa oli sitä mieltä, että mielipiteitä oli helppoa tuoda esiin ryhmässä. Yhden mielestä mielipiteen esiin tuominen ryhmätilanteessa oli vaikeaa. Yhteisöllisyyden ja vertaistuen näkökulmasta on oleellista, miten samankaltaisia elämäntilanteita kokevat henkilöt tukevat ja kannustavat toisiaan. Yhteisöllä ja vuorovaikutuksellisuudella on suuri rooli osallisuuden toteutumisessa. Osallisuus toteutuu nimenomaan erilaisissa vuorovaikutussuhteissa omaan itseensä sekä toisiin samassa elämäntilanteessa oleviin ihmisiin. Näin ollen osallisuutta määrittäväksi tekijäksi muodostuu kumppanuuteen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen rakentuva suhde, jossa jokaisella ryhmäläisellä on oma roolinsa (vrt. Niemi 2014). Toimivan ryhmädynamiikan kannalta on oleellista, että keskustelukulttuuri luodaan sen kaltaiseksi, että kaikki ryhmän jäsenet voivat osallistua keskusteluun. Omien mielipiteiden esiin tuominen ryhmässä vaatii rohkeutta, mutta on parhaimmillaan palkitseva kokemus itsetunnon rakentumisen näkökulmasta. Kehittämishankkeeseen osallistuneet asiakkaat olivat asuneet tuetun

asumisen yksiköissä jo jonkin aikaa, joten ryhmään osallistujat tunsivat toisensa. Näin ollen mielipiteen tuominen tutussa ryhmässä oli suurimmalle osalle helppoa. Toisaalta joidenkin mielestä ryhmätilanne saattaa myös olla liiankin intensiivinen, jos kaikilla on jotain sanottavaa. Erään vastaaja oli sitä mieltä, että:

”Kaikki olivat välillä äänessä yhtäkaa”.

Keskustelun intensiivisyys korostui ennen kaikkea Asunto ensin- periaatteella toteutettavissa yksiköissä, joissa osa ryhmiin osallistuneista oli selkeästi päihtyneitä. Ryhmän ohjaajat eivät kuitenkaan halunneet rajata osallistumista tai puheenvuoroja mahdollisen päihtymystilan perusteella, sillä ryhmien tavoitteena on mahdollistaa kaikille niihin osallistuville yhtäläiset mahdollisuudet mielipiteiden ilmaisuun elämäntilanteesta tai taustoista riippumatta.

Ryhmän yhteishenki oli myös lähes kaikkien kyselyyn osallistuneiden mielestä hyvä. Ainoastaan yksi ei osannut ilmaista kantaansa asiaan. Hanne- Sinikka Niemen (2014) mukaan yhteishengellä on suuri merkitys ryhmänsisäisen luottamuksen rakentumisen suhteen. Yhteishenki on parhaimmillaan silloin kun ryhmässä toteutuu aito kollegiaalisuus ja kaikki ryhmän jäsenet kokevat olevansa kunnioitettuja omana itsenään. Ryhmän positiivinen lataus mahdollistaa ryhmiin osallistumisen jatkossakin. Osallistujille jää mieleen onnistumisen kokemus mieluisasta tilanteesta, jonka toivoisi toteutuvan uudelleenkin. Yhden mielestä ryhmätapaamisiin liittyvällä tarjoilulla oli merkitystä hyvä yhteishengen luoja:

” Kaikki ovat onnellisia tarjottavista.”

5. JOHTOPÄÄTÖKSET KEHITTÄMISTYÖN TULOKSISTA

Kehittämistyöstä nousseita tuloksia pohditaan tässä luvussa yksilön, rakenteiden ja yhteiskunnan näkökulmista arvioituna sekä esitetään kehittämisideoita, miten heikommassa asemassa olevien kansalaisten osallisuuden ja voimaantumisen kokemuksia voitaisiin edelleenkin vahvistaa.

Heikompi osaisten osallisuutta lähestytään usein aktivoivasta ja osallistavasta näkökulmasta sen sijaan, että keskityttäisiin omaehtoisen osallistumisen mahdollisuuksien lisäämiseen ja osallistumisen kynnyksen madaltamiseen. Suomalaisen kansalaisen stereotypia on terve, työssäkäyvä, lakia noudattava suomalaisen

identiteetin omaava kansalainen. Stereotypian takaa rajapinnalla elävät jäävät usein huomioimatta. Heidän kansalaisuutensa nähdään enemmänkin tarpeena aktivoida kuin yhteiskunnallisena aktiivisena kansalaisena. Erityisesti huono-osaiset kansalaiset nähdään aktivoinnin kohteena, ei henkilöinä, joilla on oikeus omaehtoiseen osallistumiseen ja osallisuuteen (Särkelä 2009, 62-63.)

Koti kaikille hankkeen tavoitteena on kohdata nimenomaan heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevia henkilöitä ja mahdollistaa vapaaehtoinen osallistuminen keskusteluun, joka koskee asunnottomuuteen ja asumispalveluihin liittyviä ratkaisuja. Tarkoitus on viedä hankkeen aikana kerättyä tietoa eteenpäin aina asuntopolitiikasta päättävälle tahoille saakka esimerkiksi hankkeen ohjausryhmän sekä asunnottomuuteen linkittyvien verkostonkehittäjien kautta. Hanke toteutetaan asiakaslähtöisesti ja hyvin matalalla kynnyksellä, joten kaikkien halukkaiden on mahdollisuus ilman painostusta osallistua keskusteluun. TKI-työnä toteutettujen tuetuissa asumispalveluyksiköissä asuvien asukkaiden ryhmät järjestettiin yksikköjen mahdollistamissa tiloissa. Ryhmistä oli ilmoitettu asukkaille yksikköjen seinillä olevien ilmoitusten avulla, mutta niihin ei tarvinnut sitoutua ennakoilmoittautumisella, vaan kaikki halukkaat mahtuivat mukaan. Ryhmiin osallistumisen edellytyksenä ei vaadittu päihteettömyyttä ja niistä oli mahdollisuus poistua kesken pois, mikäli siltä tuntui. Tavoitteena on jatkossakin mahdollistaa hankkeen kautta eri kohderyhmille vastaavanlaisia tilaisuuksia, joten voidaan katsoa, että heikoimmassa olevien henkilöiden yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuminen mahdollistuu rakenteellisesti hankkeen kautta ilman suurempaa aktivointia. Toisaalta voidaan miettiä sitä, korreloiko ryhmiin kuuluva tarjoilu osallistumishalukkuutta. Todennäköisesti osa ryhmiin osallistuneista saapui paikalle tarjoilun houkuttamana, mutta jäi sen jälkeenkin ryhmätapaamisen loppuun saakka.

Osallisuus omaa itseään koskevaan päätöksentekoon ovat huono-osaisilla heikommat kuin muilla kansalaisilla keskimäärin. Esimerkiksi päihteidenkäyttäjät unohdetaan usein heitä itseään koskevassa päätöksenteossa. Päihteidenkäyttäjien, vankien, toimeentulotuen saajien ja asunnottomien osallistumismahdollisuuksien parantamiseksi tulisi vaikuttaa muiden kansalaisten asenteisiin ja haluun ottaa ryhmät mukaan eri osallistumisen areenoilla (Särkelä 2009, 63.)

Tki- työn kohderymänä olevat asiakkaat kokivat ryhmätapaamisten kautta tulevansa kuulluiksi heille tärkeiden asumisen liittyvien teemojen kautta. Asukkaiden mielestä on tärkeää, että heidän otetaan mukaan heitä koskevaan päätöksentekoon ja kehittämistyöhön. Osallisuuden kokemus toi lisäksi mielekästä tekemistä ja vaihtelua arkeen. Tarpeellisuuden tunteen kasvaminen saattoi lisäksi edistää

joidenkin kohdalla psyykkistä hyvinvointia ja positiivisen minäkuvan kehittymistä. Tutussa ympäristössä henkilöillä oli myös mahdollisuus kokeilla rohkeasti omien mielipiteiden ilmaisua ryhmässä ilman puhevelvoitetta. Toisaalta osallistujat olivat epävarmoja siitä, onko heidän mielipiteillään todellista vaikutusta asioihin. Epäluottamus omiin vaikuttamismahdollisuuksiin kumpuaa usein syvältä, koska päihdeongelmaiset henkilöt eivät ole välttämättä tottuneet siihen, että heitä arvostetaan tasavertaisina kansalaisina tai, että heidän mielipiteitään kuunneltaisiin. Koti kaikille hankeen tavoitteena on asiakkaiden osallistamisen lisäksi asenteisiin vaikuttaminen. Hanke toteuttaa koulutusta eri kohderyhmille mm. päihde- ja mielenterveystaustaisten, vankien ja maahanmuuttajien kohtaamiseen liittyen. Tarkoituksena on saada ihmiset asenteiden tasolla hyväksymään erilaisista lähtökohdista tulevien erilaisuutta ja toimintatapoja. Hankeen koulutuksiin otetaan mukaan myös kokemusasiantuntijoita kertomaan omasta elämästään, jotta tilanteeseen tulee realistinen ja kokemuksellisuuteen perustuva lähestymistapa. Edelleenkin heikompi osaisten kansalaisten osallisuutta tulisi tukea monin eri tavoin, koska esimerkiksi Tanskasta on useita hyviä esimerkkejä siitä, miten asunnottomien ja päihdeongelmaisten integrointi yhteiskuntaan on lisännyt heikommissa asemassa olevien kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia sekä vahvistanut heidän asemaansa täysvaltaisina yhteiskunnan jäseninä. Integraatio on myös tuonut eri kohderyhmät lähemmäs toisiaan, samoille keskustelufoorumeille, jolloin merkityksellistä ei ole enää henkilöiden elämäntapa, vaan yhteiset pyrkimykset vaikuttaa asioihin esimerkiksi kunnallispoliittisissa ratkaisuissa.

Osallisuus on tärkeä osa yksilön identiteettiä ja sen luomisprosessia. Omaehtoisella ja mielekkäällä osallistumisella yksilö saa positiivisia kokemuksia itsestään toimijana ja suhteestaan yhteiskuntaan sekä muihin toimijoihin. Niin päihteidenkäyttäjillä, vangeilla, asunnottomilla kuin toimeentulotuen saajillakin on halu toimia yhteiskunnassa ja osallistua sosiaalisissa verkostoissa. Heille osallistuminen on kuitenkin usein keskimääräistä hankalampaa joko yleisen ilmapiirin tai henkilökohtaisten haasteiden vuoksi. Täytyy muistaa, että heikommissa asemassa olevat käyttävät virallisten osallistumisväylien lisäksi myös vaihtoehtoisia osallistumisen muotoja, joko omasta halustaan tai osallistumisareenoilta poissulkemisen vuoksi (Särkelä 1999, 65-66.)

TKI-työn kohderyhmänä olleet asiakkaat kokivat oman vaikuttamismahdollisuutensa lisääntyneen ryhmätapaamisen myötä. Osallistujat toivat esiin sen, että heille on ensiarvoisen tärkeää tulla kohdatuksi yhteiskunnan täysvaltaisina jäseninä ilman mitään velvoitteita. Osallistujien mielestä ryhmät oli mielenkiintoisesti toteutettu ja heille oli merkityksellistä päästä keskustelemaan tärkeiksi kokemistaan teemoista. Ryhmillä oli myös osallistujien arjen kannalta mielekäs aspekti vaihtelun mahdollistajana.

Ryhmiin osallistuminen koettiin pääosin positiivisena kokemuksena, joka mahdollisti tarpeellisuuden kokemuksen ja toimintavapauden tunteen.

Vaikka osallistujat eivät välttämättä kokeneetkaan oppineensa uusia asioita ryhmätilanteen aikana, niin keskustelu turvallisessa ympäristössä, tuttujen ihmisten ympäröimänä toimi myös reflektiivisen oppimisen areenana. Reflektion avulla opitut sekä koetut asiat ja oman osaamisen alueet jäsentyvät ja ne kyetään muiden kokemuksia kuulemalla liittämään suurempiin kokonaisuuksiin. Ryhmiin osallistujat hahmottivat mahdollisesti muiden ryhmän jäsenten ja ohjaajien avulla omia kokemuksiaan paremmin ja löysivät niille uusia merkityksiä. Positiivisen kokemuksen jälkeen saattaa olla, että ryhmänjäsenet arvostavat omaa kokemustaan ja tietämystään entistä enemmän ja uskaltavat tuoda sitä myös aiempaa enemmän julki.

Olisi tärkeää kyetä luomaan heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa oleville henkilöille vaihtoehtoisia osallistumisen muotoja, jotka parhaimmillaan saattavat tukea myös kuntoutumisen tavoitteita sen sijaan, että henkilöt tapaavat toisiaan ainoastaan päihteiden värittämissä kokoontumistilanteissa. Koti kaikille-hankeen tarkoituksena on pyrkiä mahdollistamaan kohderyhmälle vaihtoehtoista ryhmätoimintaa jatkossakin, jottei kokemus jäisi ainutlaatuiseksi, vaan siitä muodostuisi foorumi, jossa teemojen käsittelyä jatketaan sovituin väliajoin. Seuraavat ryhmätapaamiset TKI-työhön osallistuneille asiakkaille järjestetään syksyn 2017 aikana.

Yksilön voimaantumisen ja minäkuvan positiivisen kehityksen kannalta oleellista on toimiva vuorovaikutus sekä vertaisryhmän jäsenten, että työntekijöiden kesken. Kohtaamistilanteissa oleellista on kunnioittava ja rakentava dialogi sekä aito välittäminen. Kyseessä olevan TKI-työn kohderyhmän mielestä ryhmän ohjaajat ottivat kakkien mielipiteet huomioon hyvin. Suurin osa oli lisäksi sitä mieltä, että tutussa ryhmässä omien mielipiteiden esiin tuominen ei tuottanut vaikeuksia. Lisäksi osallistujien mielestä ryhmien tunnelma oli pääsääntöisesti hyvä. Muiden ryhmänjäsenten ja työntekijöiden mielipiteet ja nk. non-verbaaliviestintä joko tukevat tai latistavat tunnelmaa. On tärkeää osata ”lukea tilanteita” oikein ja pyrkiä asettumaan mahdollisimman hyvin ryhmän jäsenten asemaan, jotta tilanteesta muodostuu luonteva ja kaikkia osapuolia kunnioittava keskustelu. Omien mielipiteiden esiin tuominen ryhmässä vaatii rohkeutta, oli kyseessä millainen ryhmä tahansa. Päihteitä aktiivisesti käyttävillä henkilöillä rohkeutta lisäävät usein päihteet, joita osa oli selkeästi käyttänyt ennen ryhmätapaamista. Saattaa olla, että päihteidenkäyttö lisäsi joiltain osin ryhmän intensiivisyyttä ja keskustelun avoimuutta. Kontrasti näkyi hyvin Asunto ensin-periaatteella toteutettavien yksiköiden ryhmiä vertailemalla päihteettömien yksiköiden asukkaiden ryhmiin, joissa päihteiden käyttö ei yksikössä noudatettavien sääntöjen puitteissa ollut sallittua. Toisaalta teemojen sisällöissä ei ollut juurikaan eroja, mutta painopisteet asioissa vaihtelivat jonkin verran. Koti kaikille-hankeen tavoitteena on kohdasta henkilöitä heidän omista lähtökohdistaan käsin mahdollisimman

matalalla kynnyksellä. Näin ollen asiakkaille ei tulla jatkossakaan asettamaan ehtoja ryhmiin osallistumisen suhteen. Ryhmästä voidaan luonnollisesti poistaa henkilö, joka toiminnallaan aiheuttaa haittaa muille. Toistaiseksi kaikki halukkaat ovat saaneet olla ryhmässä loppuun saakka.

Lopputulena voidaan todeta, että kyseessä olevan kehittämistyön kohderyhmän kohdalla osallistamisen tavoite toteutui hyvin ja asiakkaat kokivat saaneensa mahdollisuuden ilmaista mielipiteitään avoimesti ja turvallisesti ryhmässä. Voimaantumisen kokemuksiakin palutteen mukaan kertyi, mutta vielä on aikaista yksittäisten ryhmätapaamisten perusteella analysoida, miten voimaannuttavia ryhmät todellisuudessa ovat ja mitkä asiat kunkin osallistujan kohdalla voimaantumista edesauttavat. Toisaalta olisi tärkeää työntekijälähtöisten toimintojen lisäksi pyrkiä mahdollistamaan vaikuttamiskanavia myös henkilöiden luonnollisten verkostojen kautta. Hyvänä esimerkkinä omaehtoisesta vaikuttamistoiminnasta on esimerkiksi Suomen Lumme ry, joka on huumeiden aktiivikäyttäjien oma järjestö. Järjestöön kuuluvat aktiivit pyrkivät yleiseen asenneilmapiiriini vaikuttamisen lisäksi vahvistamaan huumeidenkäyttäjien yhteiskunnallista asemaa ja välittämään tietoa realistisesti pelkoa tai turhia uhkakuvia lietsomatta. Muista samankaltaisista järjestöistä on ulkomailta useita hyviä esimerkkejä mm. asunnottomien järjestäytymisestä. Suomessa heikossa asemassa olevien yhteiskunnallinen järjestäytyminen on vielä toistaiseksi ollut melko vähäistä, mutta sen lisäämistä on kehitelty erilaisten vaihtoehtoisten toimintamallien kautta.

LÄHTEET

Ahmaoja, M 2006. Osallisena elämässä; kokemuksia Neva- huume kuntoutusyhdistyksen kuntoutuksesta. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Granfelt, Riitta 2008. Osalliseksi omaan elämään – Work out-ohjelma nuoren vangin tukena. Rikosseuraamusviraston julkaisu 4/2008. Vammalan kirjapaino oy. Vammala.

Hahtela, R. 2008. Asunnottomien naisten osallisuus ja identiteetit kuntoutumiseen tähtäävässä palveluketjussa. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere.

Harju, A 2004. Aktiivisten kansalaisten Suomi. Keskustelunavaus järjestöllisen koulutuksen tehostamisesta. Oikeusministeriön julkaisu 11/2004. Oikeusministeriö. Helsinki.

Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena 1997. Sosiaalipedagogiikka. WSOY. Helsinki.

Kainulainen, S. 2006. Huono-osaisuuden kasautuminen ja pitkittyminen Suomessa 1970-2000. Yhteiskuntapolitiikka 4/2006. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Kautto, M. 2006 (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Gummerus. Vaajakoski.

Korkiamäki, Riikka & Nylund, Marianne & Raitakari, Suvi & Roivainen, Irene 2008. Yhteisö- ja sosiaalityö kansalaisyhteiskunnan ja asiakastyön rajapinnassa. Teoksessa Roivainen, Irene & Nylund Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. PS-kustannus.

Maksimainen M. 2007. Asunnottomien alkoholistien arki. Mikrotason tarkastelu Helsingistä 1967-1972. Pro gradu- tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

Murto, Lasse 1987. Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet. Alkoholitutkimussäätiö.

Niemi, Hanne-Sinikka 2014. Tuetun asumisen kehikset asunnottomien asumisyksikössä. Pro gradu- tutkielma. Sosiaalitieteiden laitos/sosiaalityö. Helsingin yliopisto.

Nuorteva, Johanna 2008. Asunnoton yhteiskunnan jäsenenä; Sosiaalisesti syrjäytyneen osallistumismahdollisuudet ja deliberatiivinen demokratia. Pro gradu- tutkielma. Teologian tiedekunta. Helsingin yliopisto.

Pääkkönen, T 2014. Osattomuuden kokemuksista voimaantumiseen; Voimaantumista edistäviä tekijöitä TILKE-päivätoiminnassa nuorten kuvaamana. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalitieteiden laitos. Tampereen Yliopisto.

Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Saari, Juho 2015. Huono-osaiset; Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Gaudeamus. Tampere.

Saastamoinen, Mikko 2009. Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä. Teoksessa Filander, Karin & Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (toim.) Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Jyväskylä. Kansanvalistusseura.

Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Väitöstutkimus. Kasvatustieteiden laitos. Oulun Yliopisto.

Särkelä, Mona 2009. Miten huono-osainen voi olla osallinen? Tarkastelussa asunnottomien, toimeentulotuen saajien, päihteidenkäyttäjien ja vankien osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Pro gradu-tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Tavast, Marketta 2010. Reflektiivinen ajattelu, opettamisen luova tehokeino. Pro gradu- tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Tampereen yliopisto.

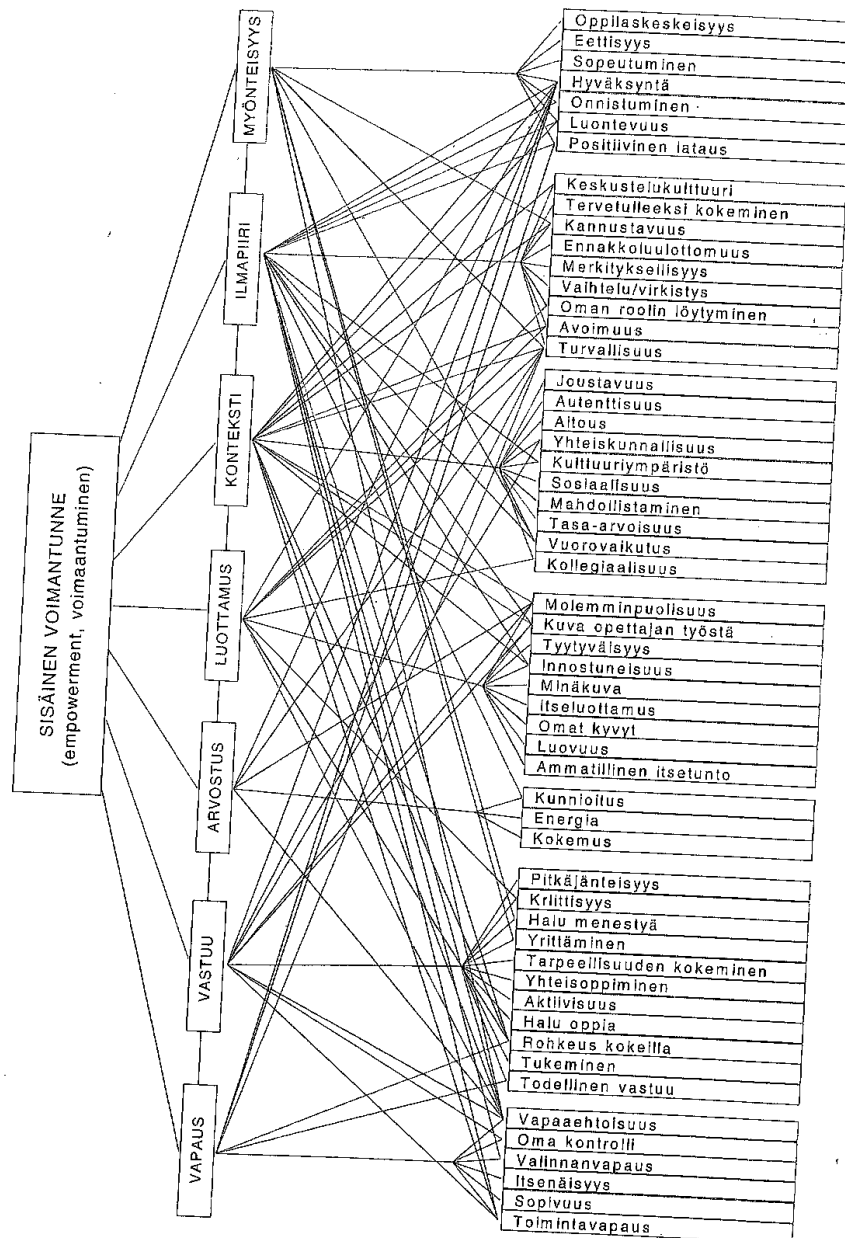
Vähätalo, K. 1997 (toim.) Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Gaudeamus. Tampere.

VERKKOLIITTEET:

Asunto ensin- periaate Suomessa: www.asuntoensin.fi. Viitattu 12.7.2017.

Suomen perustuslaki: www.finlex.fi. Viitattu 13.7.2017.

Sininauha Oy:n asumispalvelut: www.sininauhakoti.fi. Viitattu 17.7.2017.

Kuvio 4. Ydinkäsite kategorioineen. Grounded theory -metodologiassa toteutetussa tutkimuksessa sisäisen voimantunteen (empowerment, voimaantuminen) rakentuminen nousi opettajaksi opiskelevien ammatillisen kasvun ydinprosessiksi.

TIEDOTE ASUMISEEN LIITTYVÄSTÄ KESKUSTELUTUOKIOSTA

Työskenteletkö tuetuissa asumismuodoissa asuvien tai asunnottomien henkilöiden kanssa? Onko asiakkaillasi kiinnostusta vaikuttaa asumisen laatuun ja asumispalveluiden kehittämiseen yhteiskunnassamme?

Koti kaikille -hanke pyrkii vähentämään asunnottomuutta ja tuomaan asumispalveluyksiköissä asuvien äänen kuuluviin ja osaksi yhteiskunnallista keskustelua. Tuetuissa asumispalveluissa asuvien sekä asunnottomien asiakkaiden mielipide on meille tärkeä ja siksi järjestämme keskustelutilaisuuksia, joissa asumisen asioista voidaan keskustella – täysin anonyymisti.

Keskustelun teemoina ovat muun muassa:

- Itsemääräämisoikeuden toteutuminen asumisen suhteen
- Asumisviihtyvyy- ja turvallisuus, ympäristön vaikutus asumiseen sekä muiden palveluiden saantimahdollisuudet.
- Tuetussa asumisessa asuvien sekä asuntoa vaille olevien henkilöiden tilanne sekä omalla kotipaikkakunnalla että koko Suomessa

Keskustelut käydään vapaamuotoisesti joko ryhmissä tai henkilökohtaisesti. Mukaan osallistuvan asiakkaan elämäntilanne, tausta tai elintavat eivät estä keskusteluun osallistumista. Mukaan otetaan mielellään asiakkaita niin kuntouttavasta, päihteettömästä, matalan kynnyksen - tai kynnyksettömän palvelumuodon piiristä.

Pääasia on, että asiakkaalta löytyy halukkuutta vaikuttaa tai kertoa näkemyksiään asumisesta ja sen kehittämisestä. Tapaamisten yhteydessä on aina ruoka- tai kahvitarjoilu. Ryhmätapaamisessa on mukana kaksi hankkeemme työntekijää ja yksilötapaamisissa yksi työntekijä.

Tavoitteenamme on viedä asiakkaiden viestiä eteenpäin erilaisille foorumeille aina poliittiseen päätöksentekoon saakka. Hankkeen tavoitteena ei ole toteuttaa aiheeseen liittyvää tutkimusta tai tuottaa julkaisua, vaan kyseessä on kehittämisshanke, jossa asukkaiden viestejä viedään eteenpäin yhteiskunnalliseen keskusteluun

Asiakkaasi on lämpimästi tervetullut mukaan vaikuttamaan!

Leena Rusi | projektipäällikkö, Koti kaikille- hanke, Sininauhasäätiö

040-7041105 | leena.rusi@sininauhasaatio.fi

Liite 2b. Tiedote asiakkaille

HYVÄ ASIAKAS,

ONKO SINULLA MIELIPIIDE ASUNNOTTOMUUTEEN TAI TUETTUUN ASUMISEEN LIITTYEN?

Koti kaikille -hanke pyrkii vähentämään asunnottomuutta ja nostamaan asiakkaiden äänen kuuluviin osaksi yhteiskunnallista keskustelua.

HALUAISITKO VAIKUTTAA:

- ASUNNOTTOMIEN TILANTEESEEN?
- ASUMISVAIHTOEHTOJEN TARJONTAAN?
- ASUMISEN LAATUUN?
- ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN TOTEUTUMISEEN ASUMISRATKAISUISSA?
- ASUMISTURVALLISUUTEEN?
- NAAPURUSTOTYÖHÖN?

Koti kaikille -hankkeen kautta on mahdollisuus saada oma mielipide ja näkemys kuuluviin. Järjestämme keskustelutilaisuuksia, joissa sinulla on mahdollisuus kertoa kokemuksistasi ja näkemyksistäsi luottamuksellisesti ja **täysin anonyymisti**. Me viemme viestiäsi eteenpäin asunnottomien asioista päättävälle taholle ja foorumeille.

Jos haluat tulla keskustelemaan työntekijämme kanssa näistä teemoista, niin ota meihin yhteyttä! Keskustelutuokio sisältää joko kahvi- tai ruokatarjoilun.

Mielipiteesi on meille tärkeä. Kiitokset jo etukäteen! 😊

Terveisin,

Leena

projektipäällikkö

Koti kaikille

040-7041105

Jaakko

projektityöntekijä

Asiakastapaamiset

040-7623105

Paula

projektityöntekijä

Naapurustotyö

046-6031105

Liite 3. Asiakkaille suunnattu kysely

PALAUTE TEEMAILTAPÄIVÄSTÄ

1. Täysin eri mieltä
2. Lähes eri mieltä
3. En osaa sanoa
4. Lähes samaa mieltä
5. Täysin samaa mieltä

1. Teemailtapäivä oli mielenkiintoisesti toteutettu

1 2 3 4 5

perustelut:

2. Sain mielestäni tuoda tarpeeksi esiin omia näkemyksiäni asioista

1 2 3 4 5

perustelut:

3. Uskon, että teemailtapäivien kautta pääsen vaikuttamaan omaan asumiseeni liittyviin asioihin

1 2 3 4 5

perustelut:

4. Päivän järjestäjä/t otti hyvin mielipiteeni huomioon

1 2 3 4 5

perustelut:

5. Toivoisin vastaavia teemailtapäiviä lisää

1 2 3 4 5

perustelut:

6. Omia mielipiteitä oli helppoa tuoda esiin ryhmässä

1 2 3 4 5

perustelut

7. Ryhmän yhteishenki oli hyvä

1 2 3 4 5

perustelut:

8. Opin teemailtapäivän aikana minulle uusia asioita asumiseen liittyen

1 2 3 4 5

perustelut:

9. Minulle jäi teemailtapäivästä hyvä fiilis

1 2 3 4 5

perustelut:

10. Mitä muuta haluaisin sanoa?

Kiitos vastauksestasi 😊